

Пахолок Валентина,
здобувач освіти групи ПБ-20-2
ННІ права ДПУ України

Науковий керівник:
Коротюк Оксана Вікторівна
д.ю.н., професор кафедри приватного права
Державного податкового університету України

ОСОБЛИВОСТІ ПОСВІДЧЕННЯ ТА ОГОЛОШЕННЯ СЕКРЕТНОГО ЗАПОВІТУ

В останні роки стосунки між приватними особами стали дуже різноманітними. На них впливають різні як соціальні, так й інші чинники, викликаючи непорозуміння і недовіру навіть серед близьких людей. Саме тому багато таких стосунків набули надмірної анонімності та секретності. З цієї причини таємні заповіти стають все більш популярними у наші дні.

У Франції, Іспанії, Італії, Угорщині та інших європейських країнах вже давно існує практика нотаріального посвідчення такого заповіту як «секретний», також його можуть називати таємний або закритий. В Україні посвідчення секретних заповітів стало можливим лише після прийняттям нового Цивільного кодексу, який набув чинності 1 січня 2004 року. У новому Цивільному кодексі було зазначено, що основною метою впровадження інституту секретних заповітів є саме прагнення максимально захистити таємницю заповіту [8].

Секретні заповіти суттєво відрізняються від наявних загальнознаних заповітів, які широко поширені й сьогодні, а саме своїм процесом складання, виконання та нотаріальним посвідченням. Позаяк статтею 1249 ЦК України форма секретного заповіту прямо не передбачена, він вважається таким, що відповідає загальним правилам щодо форми та змісту заповіту,

встановлених Кодексом. Також варто зауважити, що посвідчити секретний заповіт має право виключно нотаріус [9].

Зміст Цивільного кодексу України дає підстави для визначення дефініції секретного заповіту як розпорядження заповідача, у яких він визначає долю свого майна та містить вказівки щодо немайнового змісту, що складаються у письмовій формі, підписуються заповідачем особисто, із вказівкою на місце та час складання та посвідчується нотаріусом безпосередньо без ознайомлення зі змістом такого заповіту [5].

Денисяк Наталя Миколаївна у своїй праці «Проблеми нотаріального посвідчення секретного заповіту. Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії» наголосила, що процедура посвідчення секретного заповіту має здійснюватися згідно з принципами цивільного судочинства: законності та верховенства права, а забезпечення секретності заповіту є основним завданням у роботі нотаріуса, який здійснює таку нотаріальну дію, я погоджуюся із її думкою [1, с. 57].

Нотаріус також має пояснити заповідачу, що текст секретного заповіту має бути викладено так, аби розпорядження заповідача після відкриття спадщини не викликало неясності та суперечок, це передбачено підпунктом 3.2 пункту 3 глави 3 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5 [6].

Як я раніше зазначала, відповідно до положень Цивільного кодексу секретні заповіти посвідчуються нотаріусом без ознайомлення зі змістом заповіту, тому ця дія має певні особливості. Щоб уникнути непорозумінь, які можуть призвести до думки, що такий заповіт є недійсним, слід взяти до уваги кілька моментів [5]:

По-перше, нотаріус повинен повідомити заповідачу про елементи, які мають бути відображені в заповіті, приміром: склад майна, що заповідається, дані осіб, до яких, за бажанням заповідача має перейти спадщина або певна її частка та інше.

По-друге, нотаріус повинен переконатися, що заповідачу відомо про необхідність наявності цих елементів і їх включення

до секретного заповіту, - це з'ясовується з власних слів особи. Тому під час таких дій зміст секретного заповіту залишається невідомим для нотаріуса, що й зазначено у вимогах Цивільного кодексу України.

Також нотаріус, який посвідчує секретний заповіт, повинен повідомити заповідачу про те, що не усі його бажання спадкоємці зможуть виконати. Те, що заповіт міститиме умови, які навряд чи будуть виконані або ж виконання яких важко перевірити, може ускладнити спадкоємцям отримання спадщину, приміром, бажання заповідача, аби його прах розвіяли над морем або в іншому конкретному місці з гелікоптера або в інших конкретний спосіб [8].

Секретний заповіт передається нотаріусу в запечатаному заповідачем конверті з особистим підписом. Якщо конверт не підписаний у присутності нотаріуса, тоді заповідач має особисто підтвердити, що саме він підписав конверт. Нотаріус, своєю чергою, на поданому конверті ставить посвідчувальний напис про посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту, опісля скріплює його печаткою, також у присутності заповідача поміщає його в інший конверт та опечатує. На конверті вказується прізвище, ім'я, по батькові, дата народження заповідача та дата прийняття цього заповіту на зберігання. Якщо заповідач виявить бажання, то нотаріус може видати для нього відповідне свідоцтво про прийняття секретного заповіту на зберігання [4, с. 163].

Хоча стаття 1249 ЦК України вимагає нотаріального посвідчення секретного заповіту, у цьому випадку нотаріус не посвідчує секретний заповіт, а тільки засвідчує підпис заповідача на конверті із цим заповітом та бере його на зберігання. Також варто зазначити, що відомості про нотаріальне посвідчення секретних заповітів мають бути внесені до Спадкового реєстру [5].

Калініченко Ольга Вікторівна у своїй науковій праці «Форми заповіту за цивільним кодексом України», проводить аналогію між посвідченням секретного заповіту і такою нотаріально дією, як прийняття документа на зберігання, відповідно до якої документ може бути прийнятий на зберігання нотаріусом без

ознайомлення з його змістом. Проте, навіть попри схожість цих дій, вони не є тотожними за своїм значенням [3, с. 112].

Якщо наміри щодо заповіту у спадкодавця змінилися і він хоче його скасувати, для цього варто лише подати заяву, і тоді заповідач може повернути конверт зі своїм заповітом. Підпис заповідача на заяві про скасування секретного заповіту має засвідчити нотаріус. Згідно зі статтею 1255 ЦК України [9] та статтею 8 Закону України «Про нотаріат» нотаріуси не мають права повідомляти відомості про факт складення заповіту, його зміст, скасування або ж зміну [7].

Тільки після того, як нотаріус отримає перевірену інформацію про смерть заповідача, він може призначити дату оголошення секретного заповіту. Про що він повідомить відповідним листом членів сім'ї та родичів, якщо місце їх перебування є відомим, якщо ж не відоме, тоді зробить відповідне оголошення у друкованих засобах масової інформації. Цивільним кодексом та іншими законодавчими актами України не встановлено переліку таких засобів масової інформації. Тому при складанні секретного заповіту нотаріусу дуже складно визначити приблизне коло можливих спадкоємців, оскільки заповіт може бути складеним не на користь близького оточення заповідача, або щодо юридичних осіб або навіть держави. А нотаріус не має права розголошувати зміст секретного заповіту, якщо він не повідомить зацікавлених у цьому оприлюдненні осіб [5].

Щодо оприлюднення секретного заповіту, то це відбувається у присутності зацікавлених осіб та двох свідків, нотаріус розкриває конверт із заповітом та оголошує його, про що складається відповідний протокол, який обов'язково підписує нотаріус та свідки. У такому протоколі мають бути наявні наступні відомості [10, с. 276]:

- Дата, час і місце складання секретного заповіту;
- Дата посвідчення та прийняття на зберігання секретного заповіту;
- Прізвище, ім'я по батькові осіб, присутніх при оголошенні, зокрема свідків;

- Відомості про повідомлення осіб, які не з'явилися на оголошення секретного заповіту або відомості про повідомлення в друкованих засобах масової інформації;

- Стан заповіту, за наявності закреслені місця, поправки, недоліки;

- Стан конверта, в якому знаходився заповіт;

- Текст заповіту.

Якщо зміст секретного заповіту не може підтвердити справжні наміри заповідача щодо розпорядження майном після його смерті, нотаріус повідомляє зацікавленим особам про право тлумачення змісту заповіту. Тлумачення змісту секретного заповіту спадкоємцями може відбуватися виключно за взаємною згодою кожного, про що фіксується у протоколі. Також у протоколі міститься застереження від нотаріуса щодо свідків про те, що вони несуть відповідальність за шкоду, яку вони можуть заподіяти у випадку розголошення відомостей, про які вони дізналися завдяки оголошенню секретного заповіту [4, с. 164].

У разі неявки на оголошення зацікавлених осіб, належним чином повідомлених про дату оголошення секретного заповіту, нотаріус повідомляє про зміст секретного заповіту тим, хто був присутній. Якщо після проголошення заповіту з'явилася зацікавлена особа, нотаріус ознайомлює її з протоколом оголошення секретного заповіту і робить відповідні записи, які підписує особа. Після оприлюднення секретний заповіт залишається у державній нотаріальній конторі або приватного нотаріуса [10, с. 277].

Проте можуть виникати і певні проблеми зі змістом заповіту. Про це зазначив Заїка Юрій Олександрович у своїй науковій праці «Законодавчі проблеми спадкового права», він написав, що однією з основних проблем, які пов'язані з написанням секретного заповіту, є те, що нотаріус, не може оцінити зміст заповіту, а тому написаний власноруч секретний заповіт може бути незрозумілим, або ж написаний з порушенням норм цивільного права, а тому нотаріус не зможе вказати заповідачеві на його помилки, які суперечать законодавству, і тоді він буде

визнаватись недійсним. Проблема в тому, що він може бути визнаним недійсним лише при його оголошенні, і таким чином заповідач вже не зможе його змінити і спадкування буде відбуватися за законом [2, с. 215].

Отже, я вважаю, що така форма заповіту, як секретний заповіт, призначена для максимального захисту конфіденційної інформації та захисту таємниці волевиявлення громадянина щодо питання розпорядження майном після смерті особи. Це, безперечно, є позитивним фактором при виборі даного заповіту. Однак зміст секретного заповіту, складений самостійно заповідачем - громадянином, який не обізнаний у законодавстві, може мати певні суперечності із законами, відмінності та розбіжності у розумінні змісту заповіту, як і зазначав Заїка Ю.О., унаслідок чого можуть виникнути певні ускладнення у втіленні заповіту при відкритті спадщини, що ніколи б не сталося, якби був складений звичайний заповіт, перевірений та засвідчений нотаріусом, який перевірів та мінімізував усі нюанси та неточності. А тому, якщо заповідач має бажання скласти саме секретний заповіт, йому варто звернутися до нотаріуса чи до іншого кваліфікованого юриста для отримання консультації і допомоги у складанні документа.

Проте трапляються і певні казуси, пов'язані із складанням секретного заповіту, які до сих пір не врегульовані на законодавчому рівні. До прикладу, це випадки, коли після смерті особи та відкриття секретного заповіту, у конверті виявиться, що був вкладений не заповіт, а якийсь інший документ. У такому випадку, на мою думку, варто провести спадкування за законом, а нотаріус, своєю чергою, при оголошенні документа, все одно повинен зафіксувати цей факт у протоколі оголошення заповіту, зачитати зміст даного документа й оголосити його заінтересованим особам, навіть попри те, що в конверті виявився не заповіт та ці положення не зможуть бути використані при спадкуванні. Також можна навести випадок, коли умови, зазначені у заповіті, за яких спадкоємці одержать спадщину, виявляться занадто складними у реалізації, приміром, заповідач зазначив, що спадок перейде до спадкоємця, за умови, що той розвіє його

порох над річкою Амазонкою на гелікоптері Мі-8 під живе виконання музики симфонічного оркестру, оскільки це фактично неможливо здійснити. Врегулювання таких випадків потребує внесення змін до законодавства. Отже, на сьогодні законодавство не передбачає правового врегулювання усіх нюансів, які можуть виникати при складанні і оголошенні секретного заповіту, та у дечому потребує доопрацювання, зокрема у зазначених мною ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Денисяк Н. М. Проблеми нотаріального посвідчення секретного заповіту. Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії: матер. круглого столу. НУ ОЮА, Каф. цив. проц. Одеса: Фенікс. 2015. С. 56-60.
2. Заїка Ю. О. Законодавчі проблеми спадкового права. Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права, 2002. № 2. С. 213-216.
3. Калініченко О.В. Форми заповіту за цивільним кодексом України. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2011. № 88. С. 110–112.
4. Механізм функціонування громадянського суспільства: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції здобувачів вищої освіти. Львів: ЛьвДУВС, 2020. С. 396.
5. Особливості посвідчення секретного заповіту. URL: <http://surl.li/gipaz> (дата звернення: 13.04.2023)
6. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України: Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. Міністерство юстиції України. URL: <http://surl.li/gipay>(дата звернення: 03.04.2020).
7. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. Дата оновлення: 29. 12. 2022 р. URL: <http://surl.li/vmvv>(дата звернення: 13.04.2023).
8. Секретний заповіт. Процедура складання та оголошення. URL: <http://surl.li/gipbf>(дата звернення: 13.04.2023)
9. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 01. 04. 2023 р. URL: <http://surl.li/kixz>(дата звернення: 13.04.2023).
10. Шевцов Я. А., Грибачова І.П. Правові особливості секретного заповіту. Сумський державний університет, 2020. С. 275-279.